

לְזִכָּר שְׁמֵעוֹן-שְׂמוּאֵל פְּרוֹג.

יחידי היה המשורר שמעון-שמואל פרוג בשעת כניסתו להיכל השירה העברית בלשון רוסית ויחידי היה ביציאתו משם. לא הראש והמיוחד בחבורת המשוררים היה פרוג, לא הכהן הגדול מאחיו, אלא המשורר האחד, הכהן הבודד העומד על משמרתו ומכהן יחידי במשך תקופה ארוכה של שלשים ושש שנים. בן-זוג לא היה לו כחיו ולא השאיר אחריו דוגמתו במותו.

הספרות הרוסית לעברים, בשעה שעלה פרוג על הבמה, לא היתה כלל עניה דלה ובכמה מקצועות כבר היו לה סופרים בעלי שם טוב, ורק מקצוע אחד בה היה עוזב ושמש – מקצוע השירה. המשורר ווילנקין, אמנם, כבר נודע היה ומפורסם בשם-בניו, מינסקי ושיריו תססו להם מקום חשוב על עמודי הזיורנלים הגדולים, אולם המשורר הלז זר היה ברוחו לאחיו, על שבר עמו לא חלה ובצרתו לא צר לו, ומראשית צאתו על במת השירה היתה בת-שירתו, נתונה לעם אהר' (שירד הראשון, שנדפס בשנת 1876 בעתון „נאווי וורמיא“ בגלגלו הראשון הליברלי, מדבר רמת בשכח הסלבויות הדרומית), ואחר-כך עבר בכבודו ובעצמו אל מחנה הנכרים. ולא נפלאת היא שהמשורר הצעיר פרוג משך אליו את עין הקוראים המבינים, תיכף כשנדפס שירו הראשון בעתון „ראזסוויט“ בסוף שנת 1879. אחד העורכים של אותו העתון, שהיה אף הוא בעל נפש סיומית, מהר לסנות במכתב אל המשורר ובקש שיודיעהו פרטי קורות חייו. ומה רבה היתה ההשתוממות בחוג הסופרים הקרובים אל המערכת כשנודע להם מחוך מכתב חשובתו של המשורר, שהוא עדיין בחור פחות מעשרים שנה, שטלד לאחד האכרים במושבה עברית בוברובייקום, הסמוכה לחרסון, שם למד בחדר הישן, כמנהג העולם, עד השנה התשיעית לימי חייו, ואחר-כך כשלש שנים בבית-הספר הכפרי, ואחר-כך היה סופר וכותב כתבים בבית המשניח על המושבות, כיד הכתיבה היסה המובה עליו; ובשנת השש-עשרה לימי חייו יצא לעיר הפלך חרסון למצוא נתיבותיו בהיים, ושם הוא משמש בכהונת סופר בלשכת

הרב מטעם הממשלה החרסוני, ולאחר שעוסק ביום ברשימותיו בתוך פנקסי החיים והמתים של הרב, הוא מתבודד בחדרו בלילה ומנסה את כחו לערוך שירים בלשון רוסית, ועל-פי מקרה התודע לאחד הפקידים הקטנים, נושא משרת מניה בעתון „ידיעות הפלך” וכותב לפרקים קורססוגרנציות לאחד העתונים הרוסים באודיסה, והלז ראה את שירי הבחור היהודי ומצאו חן בעיניו ובטובו התנדב להורותו פרק בתורת השיר. כלומר, כיצד עושין שירים כהוגן ועורכין אותם על הנליין על-פי תוקי השירה בקצב ובמדה נכונה.

ובכן היתה ראשית דרכו של המשורר הצעיר צלחה מאד. בפסיעותיו הראשונות הכיר מיד כי ברכה בו ונקרא בכבוד רב לבוא לעיר הבירה לבית-המערכת של „ראזווישי”, שחבריה היו סופרים מפורסמים וביניהם גם המשורר ווילנקין הגיל, שהיה כותב שם בכל גליון את פילימוניו בשם-הכנוי „נורדזוסמי”. בדיים ריקות, אבל בלב מלא תקוות נעלות ורמות בא פרוג למקור ההשכלה והספרות, לעיר הבירה שאליה נשא את נפשו, ובדמיונו חזה לו עולם שכלו טוב ויפה, מלא יד ימפיק נונה, והוא יושב לו בסוד הכמים ונבונים אנשי-מופת ונשיאי הדור ונהגה מוזי שכניתם. אולם תקוותיו המזהירות לא נתמלאו אפילו במקצה. החכמים והסופרים אמנם קבלוהו בסבר פנים יפות ולא סנעו ממנו תהלות ותשבחות לשיריו שנדפסו, אבל המשורר הצעיר לא מצא מקום להתהמם בנגד אורם ונעזב היה באין מורה דרך ובאין מנהל ותומך בידו. לאשרו היה הון רב אצור בגנוי נפשו העשירה ויכול היה לדלותו ממעמקים ולהוציאו לאור עולם בלא סיוע מן ההויץ.

שתי מתנות טובות נתנו לו להמשורר פרוג בימי ילדותו והן היו לו למקור ברכה. את הטבע ביפיו והדרו ידע והכיר לא מתוך קריאה בספרים מתים ולא בדרך ארעי, כי בחיק התולדה החיה והרעננה נולד ונתגדל ומשדי ברכתה ינק בכל פה, ואליה תשוקתו כל הימים. גם אהבה עזה לתניך, זה „ספריהספרים” שלנו, היתה נטועה בנפשו הרכה של המשורר בתקופת ילדותו ושם הבתה שורש ולא זזה מקרבו כל ימי חייו. מועטות מאד היו השנים שעסק בהן בתלמוד תורה, אבל הזרע נקלט יפה בנפש ברוכה זו והרושם התקיף שעשו עליה בילדותה דברי הנביאים, וביחוד פרקי ישעיהו וקצת מחזיונות יחזקאל, לא נמחה מתוכה לעולם.

בזכרונות המשורר על „החדר” ועל „המלמד”, כשהגיע לפרשה זו בשיחת רעים, נשמעו תמיד צלילי חבה ונענועים, בלא תערובת משהו של החולים ומרירות כדרך „משכילים” בשעתם. חזכר אני איך היה המשורר החולה לפני שנים אהדות מתנכר על חליו חודד מעל ערש-דויו, ששכב עליה רוב הימים, כדי לבקר את מלמד הישיש מבכורוביקוט המומל חולה בבית-החולים האודיסאי, ומספר בחזירתו משם בהנמור של חבה יתרה את פרטי השיחות בין „הרב” ו„התלמיד” בשעת הבקור.

והיכל „כתבי־הקודשׁ” היה לו להמשורר למקלט ומעח בעת צרה ומצוקה להסתר בו מפנעי הזמן ולמצוא תנחומות־אל על שבר בת עמו. כי עלה גלוי הגורל המר לשיר את מיטב שירת נעוריו בשעת חירום, בימי מופת־זעם ופרעון בישראל – וזו לאבל כגורו ושירתו לקול בוכים. והנה היה המשורר למקונן והגפיש מודעזעת עד היסוד לשמע קריאתו המרה בחמת־רוחו:

„מדוע הפקתם למארה שירתי?...
אל מישור ערבה ומרחבי שָׁדִי
יום אכיב הבהיר לקדם יצאתי
ונבל־התמים נשאתי בְּיָדִי – –
ושירה נלהבה
בשִׁמְחָה נשִׁנְהָה
השִׁמְחָה מְנַבְּלִי אֶל רַחְבֵי עֲרָבָה.”

והנה תחת „יום אכיב בהיר” קדמוהו ימי חשך ואפלה, ובמקום „שירה של שמחה” השתפך מנבלו התמים. שיר של פנעים, שירת קינים והנה והו, „שירת החיים” בצורתם החדשה הגוראה:

„שירה חדשה אימה
לפני החיים ערכו,
כל מלה ומלה בשירה
רצל בלִבִּי מִסְבוֹ.”

ושירה חדשה זו „כל מלה ומלה כה טבולה בשחת, בועם ובמכאוב ודאבה נצחת” וכולה לבושה שתורים ועטוסה צלמות. ורק לסרקים יחיש לו המשורר־המקונן מפלט מאסלת ההזה לאור יקרות של חזיונות העבר ורוחו הסוערה והגדחה מבקשת ומוצאה לה מנחה נכונה בצל כנסי „כתבי־הקודשׁ” ו„הד קולות נפלאים או אוניו יקחו משנים כבר עברו, מעתות נשכחו.”

והד השירה החדשה האיזמה, הטבולה בועם ובמכאוב ודאבה נצחתי על צרת ההזה ביחד עם הד, הקולות הנפלאים מעתות נשכחו חדר אל תור לבות הקהל העברי הקורא רסית, וביחד בני הנעורים בעלי נפש מרגשת ורוח ערה, ורכים שותו בצמא את דברי המשורר, אשר בשיריו מצאו כמיו שלם, עז וגמרץ לאותם הרגשות האלמים הכמוסים במעמקי נפשם. רוב הקוראים הרגישו כאלו הוציא המשורר מקרבם את תמצית רחשי לבם והניזנם ונתן לה נפש חיה והלביש אותה פאר וחמדדות כיד הכשרון הגדול המוכה עליו – ושם פרוג נודע לתהלה כתפוצות ישראל.

והבקורת אף היא הכירה לשוב את כשרון המשורר הצעיר והמבקרים המומחים הרבו לספר בשבח שירתו היפה. וגם מלך המשוררים העברים בימים ההם, הארי שבחבורה י. ל. טרדון, יצא במאמרו „הספחים” („האסיף” תרמ״ד) לפרסם את גדולתו

של פרוג, ובדברו על „מיני צמחים אשר לא חלו בם ידים, אף בל נסעו אף בל זדעו ומתחתם יצמחו, ועל זה שהיה מצמער כל ימיו לאמר: „מתי יקום בקרבני מקרב אחינו משורר רוסי כהיינה בדורו וכי' לספר לדור את עמל ישראל ואת כל צרות נפשו בדברים נשגבים ונמרצים החודרים להם והעוברים משכיות לבבי, – הוא מרים על גם את המשורר שמעון-שמואל פרוג ובא להעיד עליו כי „כל מבין בשיר אשר קרא את שיריו יראה כי לב מתנה לו ורוח השירה נוססה בו בכל עוזה ותקפה; גם יחיש עתידות לו כי אחריתו ישנא מאד. ומה נוגעים עד הנפש דברי המשורר הזקן העומד לרדת מעל הבמה בפנותו אל הצעיר העולה עליה בצעדי און ובכח עלומים:

עֲלֶה נָכַל אֲנֹכִי, אֲתָהּ צִיץ פִּרְחֵי;
יָבֵשׁ פִּתְרֵשׁ פִּתִּי – אֲתָהּ מְלֵא לֵחִי;
יוֹפִי יִפְנֶה לְעַרְבִי, זְמִיתִי נִקְקִי –
בְּדִ חוֹזֵן וְנֶעֱרַר נִפְנְשִׁי נִשְׁקִי.

זכרון דבריו בה „ספחים“ מעורר יל'ג את נדיביו עם אלהי אברהם כי „ישימו עינם ולבם על זית רענן יפה פרי תאר זה, ולא ימישו ממנו חסדם ואמתם, כי ברכה בו ולגדולות נוצרי. ובעוד זמן-מה, כשהופיע הספר הראשון של שירי פרוג, נדפס עליו במאסף אחר בשם בדוי מאמר בקורת, שיצא כנראה אף הוא מעטו של יל'ג, ובמאמרו זה בא המבקר בדברים נלהבים לנמור את ההלל הגדול על המשורר הצעיר. אשר „כמעט נקרא ארבעה וחמשה חרזים סמעשה ידיו לבנו יניד לנו כי דבר לנו עם משורר אמת, משורר לירי, בעל כשרון גדול מאד, ובהמשך דבריו הוא עומד ומכריח עליו כי, בצדק לו נאה ולו יאה הכנוי משורר לאומי.

„משורר לאומי“ – עטרה זו שעטר ראש משוררי דורו לראש המשורר הצעיר הולמתו באמת לכל הדעות, ואין מי שיבוא להטיל ספק בדבר ולספק כמעט רנע אם שם-תפארת זה נאה ויאה לו לפרוג. אבל מה מהר החוזן: „משורר לאומי“ – זאת שירתו ישיר לא בלשון עמו, לא בלשונו הלאומית, אלא בלשון נכריה, בלשון עם זר! חוזן משונה כזה אי-אפשר למצוא דוגמתו בשום אומה ולשון, ואף לא בדברי ימי עמנו המשונה ויוצא מן הכלל ביחס כמה וכמה דברים. אמנם לא ארכו הימים ופרוג התחיל לנסות את כחו גם בלשון עמנו המדוברת, ונסיונו עלה יפה והצלחה. בשנת 1888, כשעבר העתון הזירנוני היחידי „ידישעס פאלקסבלאט“ מרשותו של ארו לרשות אחרת ושמו של הדיד י. ל. קנטור זיל נקרא עליו בתור עורך, עלתה ביד האחרון למשוך את פרוג לעבודת ה„פאלקסבלאט“

זוה הרבה להשתתף בו גם בפרחה וגם בשירה. ומאז כתב לא מעט מזמן לזמן במאמסים ועתונים בלשונו המדוברת. ובשאונו מעיינים בשלשת הכרכים של „כל כתבי פרוגי ביהודית, שהוציאו באמריקה בשנת 1910, אנו מוצאים כמה מרגליות יפות בצד כמה וכמה דברים קלושים וקלי-ערך שאינם ראויים כלל לשם המשורר פרוגי. ידע המשורר את הלשון המדוברת ידיעה שלמה בכל פרסיה ותני תניה, בקי היה בכל הדריה וחדרי הדריה ובשעת הצורך הפליא להשתמש בכל התבלין והסממנים המיוחדים אשר לה, גם הוא היה הראשון שהשכיל לכתוב בה בהצלחה נמורה שירים במדה ובמשקל כדרך השירים באחת הלשונות האירופיות, אבל המשורר מעודו לא הגה כבוד וחבה יתרה ללשון עמנו הפשוטה והעלובה: אדרבה, התייחסותו אליה היתה כמעט תמיד התייחסות של בוז המניעה לפעמים עד משטמה, כדרך רוב ה„משכילים“ הנמורים בדור הקודם, כמו למשל יל"ג בשעתו, שהתבייש בשיריו הוירגוניים, מעשה ידיו לא לחתפאר, ובקושי הסכים להדפיסם ולהוציאם לאור בתנאי כסול שיקרא עליהם שם „שיחת חולין...“ ואותו היחס לא היה נובע אז מתוך סחף שוא מפני ההתהרות של הוירגון, שלא יבוא לדחוק את רגלי שכנית לישונו העברית, כמעטם ונימוקם של כמה מהיראים והחרדים במחנה הובבי שפתי-עבר בימינו, אלא פשוט מתוך רגש של זלוול לזירגון הבווי, שעבר בירושה למשכילינו מתקופת ההשכלה הברלינית הראשונה. ומי יודע כמה פנינים יקרות באמת אבדו לה לספרותנו העממית משום שמשוררנו זה, שאין כמהו מסוגל לערוך בלשון העם המדוברת שירי חמד מלאי הן עממי והוד פיוטי כאחד, השב עבודה זו ל„שיחת חולין“, ובכל אופן לדבר שאינו ראוי לתשומת-לב מיוחדת.

ברגש שונה מזה לנמרי התיחס המשורר בכל ימי חייו ללשונו הלאומית, לשפת עבר. אהבה עזה ונאמנה, הבה עמוקה ונלהבה היתה נמועה בלבו מימי ילדותו ללשון „כתבי הקודש“ ומים רבים של התקופות השונות שעברו עליו לא יכלו לכבותה. עוד בתקופת נעורי שירתו הוא מביע את צערנו הגדול, אחרי קרוא בנביאים:

„וקרוכה העת, ביה עמנו

— הבן השוכח הנרחו —

לא יבין גם מלה משפתו,

שפת קדשו, ביה בתוכה תירחו“.

(תרגום קאפלאן)

ולאחר כמה שנים בעוררו קינה על מות המשורר יל"ג יהנה תמרוים על הימים המאירים, שבהם לא נדע גם „לקרוא כתבת-עצב על האבן הישנה שעל הקבר, שבו תנוח אבנו“. וכנח עליו הרוח, בהשפעת התנועה הציונית בתקופותיה השונות.

להוציא מלבו לא רק קול ענות הלושה, אנקת אמיר על צרת ההוה, או קול נענעים לתור הזהב של העבר הרחוק, אלא גם, שירי ציון, שירי תחיה מלאי תקוה לעת יד מזהיר, – הוא שולח ברכת-נצח לראש הבאים, להחיות בימי עבדות ומצוקות את הלשון הקדושה בקסמי הדרה.

הידע פרוג את הלשון העברית שאהב אותה כל כך? י. ל. גורדון בה, ספייחים העיר עליו שהוא, מבין בלשון הקודש וספרי ישראל אינם לו כמעין חתום. אבל הבנה זו היתה רק בכח, נירסא דינקותא, הבנה בכתבי הקדש, ובשאר ספרי ישראל לא היה מעיין בכל ימי שבתו בפטרוגנד אלא לפעמים רחוקות מאד ובררך ארעי. הסביבה של הסופרים, שהיה קרוב אליה ביותר, היתה רחוקה מקסר עברי. אין ספק שההוש הלשוני, שהמשורר חונן בו במדה מרובה, עומד לו לפעמים להרגיש את עצם הכוונה ועיקר ההוראה של איזו מלה או מבטא בעברית. ועל זכרוננו עולה עד כמה הפליאני פעם המנוח בהרגשתו החדה בטגע לעברית, שלא סללתי למצוא בו דוגמתה. הדבר היה לפני כמה שנים, בקיץ שנת תרנ"ב, אחרי צאת קובץ ה"פרדס" הראשון, שהדפסתי בו תרגום השיר הידוע של פרוג, "אגרות הכוס" בשם "כוס הדמעות" מאת סופר שלא נודע לי אז ועד היום נעלם ממנו מי הוא. המשורר עבר דרך עירנו אודיטה, וכשזכיתי להכירו פנים אל פנים שאלתי מה דעתו על סיב התרגום של שירו, והוא השיבני שהתרגום בכלל טוב בעיניו וגם את שני השם של השיר בעברית הוא דורש לשבח. אבל על אחד המבטאים העיר שאינו עולה יפה לפי דעתו, ואי אפשר היה שלא לתת צדק להערת המשורר, שהעידה על דקות הכנה בלשון.

לא רחוק הדבר להאמין, שאלמלי תקפה על המשורר בתקופתו המזהירה הראשונה השמעה עברית (והוא היה כל כך נוח לקבל השמעה) להשתלם בידיעת שפת עבר ולנסות את כחו בכתיבת שירים עבריים לא רק בתכנם אלא גם בצורתם הלאומית, – אז היתה רוכשת לה השירה העברית כח גדול ומצויין ושם פרוג היה מתנוסס לתהלה בין טובי משוררי ישראל בלשונו הלאומית.

אולם לצערנו ולגדל צערנו של המשורר בעצמו בסוף ימי היו, לא נעשה על ידו נסיון זה באוהם הימים הטובים, כשהיה עדיין, לפי מליצת ילי, "ציץ פורח מלא לחי, אלא, "לסנות ערב", כשהגיעו לו ימים שאין בהם הפץ וכיליני בשעתו יכול היה לקרוא על עצמו: "עלה גבל אנכי ויבש כחרש כחי".

מה העיר אותו באחרית ימיו לכך והגיע את ידיו הרפות לעבודה זו? מי ידע רוח האדם-ואף כי רוח המשורר: אפשר שבאיו מדה נרם לזה שלא במתכוון הסופר הנודע ש. אג-סקי, שהתאכסן בעירנו קרוב לאותו הזמן. כי הסופר הניל, שלא נסה מעולם לכתוב עברית, נהה עליו הרוח פתאם וערד בעברית שני שירי-בדיחה

קלים, ויהי הדבר לחדושי בעיני חבורת הסופרים, ואני קראתי אותם באוני פרוג הכוסל על ערש דוי, כדי לבדח את דעתו, ואולי פעל עליו. החדושי הזה לנשות את כתי אף הוא בלשון היקרה והחכיבה לו כל כך.

ורגה בבוקר יפה אחר, בסוף התורף הקודם, תובא לי גליון קמון שלוח מאת המשורר, שהיה שכן קרוב לי, ובגליון - שיר עברי, ורצופה לוח פתקא בבקשה לתקן בשיר את שגיאות הלשון ולהחזירו מיד על-ידי השליח. קראתי את השיר ולא האמנתי למראה עיני. האומנם שיר עברי זה, שיש בו כמה סימנים מובהקים של השירה הפרונית, יצא באמת מתחת עט-העופרת (המשורר כתב בימי חליו האחרונים כמעט רק בעמרון) של פרוג, שלא כתב מעודו אפילו שורה אחת עברית? מהרתי תבנסתי לחדר המשורר ומצאתיו מוטל בלא כח על ערשו, פגיו חורים כמני מת בלא פמת דם ורשומים עליהם בתוים בולטים סמני עטיים ויסורים קשים של ליל גודים, זמקף הוא ספרים גדולים וקמנים, ספרי תניך בתרנום רופי עם כל מיני מלונים עבריים. הגה הם, כנראה, אותם כל-המלאכה שעמדו לו בשעת דחקו בעבודתו החדשה והקשה ובעזרתם הצליח בדרך פלא להוציא מתחת ידו דבר כמעט מתוקן.

- ומה השיר בעניך, בודאי לא יצלה למאומה? - שאלני בקול חלש.

- אדרכא - עניתי - עלי להגיד לך את האמת כי שירך העברי המלאיני במדה מרובה. אמנם מצאתי בו קצת שגיאות הצריכות תקון, שהעברתי עליהן קו אחדים, אבל אין זה נגע כלל לעצם השיר, שמעולם לא פללתי לראות דוגמתו מעשה ידך בעברית.

פני המשורר התולה נהרו. ניכר היה, ששאלה זו, אם באמת הצליח בשירת העברי, חשובה אצלו ביותר ונוגעת עד נפשו.

עברו עוד ימים שנים ופרונו הראני גוסה שני של שירו הראשון מתוקן יותר, זוסף לזה עוד שיר חדש. וכך נמשך בכל לבו ונמשו לעבודת יצירה זו, שעסק בה בחשוקה עזה ובהתמדה יתרה בכל אותן השעות שיסוריו הקשים הרמו ממנו קצת ויכול היה לאחז עט-עופרת באצבעותיו הרפות והצבות. והעבודה הזאת הסתיקה את מריחת מכאוביו בירחי חייו האחרונים ובה מצא הנחומות-אל על ערש דוי.

ומה רבה שמחתו באחד הימים, כשספרתי לו שודראיתי שני שיריו העבריים בכתבי-ידי לביאליק מבלי הניד מי הוא המחבר, וזה הכיר מיד מעשה ידיו של מי הם.

ובאמת לא קשה לעין מבין להכיר ולמצוא בכמה חרוזים משידי פרונו העבריים, אותות וסימנים של השירה הפרונית.

לא רבה היא בכמותה הירדשה בעברית שהשאיר לנו המשורר המנוח, אבל חשובה היא לנו ויקרה מאד באיכותה. אין חקר ליקרת ערכו של החזיון הנפלא הזה: „המשורר הלאומי, שהוציא לפני עמו כל ימיו את רהו הגשנבה במיטב שירי בלשון נכריה, התעורר באחרית ימיו והגר שארית כהו להחזיר רוחו למקור מחצבתה ולתת לבני עמו הגדולים והקטנים את תמצית שיריו האחרונים בלשוננו הלאומית. יסו ומזהירה היתה זריחת החמה של שירת פרוג בשהרית חייו. קהל המבקרים והקוראים התענגו עליה וקדמו אותה בתרועת ברכה והלל. אולם שמי המשורר התקדרו מהר בעבים וענני עופרת של החיים המרים והמאחרים עלו וכסו את עין השמש מעין הרואים. כמה סבות, וביותר סבת המחסור ותולדותיו, נרמו לפרקים לירידתו של המשורר מהבמה הגבוהה שעמד עליה וההכרה חביאהו למצוא מחסה ומסתור במדור החחתון של אחד העתונים היומיים מן הפחתים כמיטך כמה שנים... ובכלל מונח הוהם של סוגיות עצומה על רוב שנות חייו, ולפיכך נראתה בעהרים של הלדו זריחת בת־שירתו כיפי זוהר נעוריה לעתים רחוקות מאד. והנה, לפנות ערבי נתגלתה שוב בכל יפעת הדרה: הגשמה הסיופית, שבילדותה חדרו להיכה קרני אור של כתבי־הקודש, מהאמצת לפני הפרדה מארץ החיים למחר ולהוציא מקרבה ניצוצות האור הגנוח בלשון כתבי־הקודש. בעמל לא מעט עולה לו עבודה זו. אבל כמה חביבים עליו יסורים אלה ובאהבה רבה וכמעט במסירת נפש הוא מקדיש לה כל רגעי המנוחה המועטים, שבהם נמצאה לו אפשרות כל־שהיא להחזיק עט־עופרת בידו הכהה – ואנו עומדים בחדת קודש לפני המזהה הנפלא של שקיעת־החמה המלאה זיו ומפיקה נוגה מיוחד.

אדר הרעיו.

